

TÜRK VERGİ SİSTEMİNİN YEŞİL DÖNÜŞÜMÜ

GREEN TRANSFORMATION OF TURKISH TAX SYSTEM



Günay Deniz DURSUN*



Burçin TUTCU**

ÖZ

Günümüzde, küresel çevresel sorunlar dünya genelinde büyük bir öncelik haline gelmiştir. Bu sorunlarla mücadele etmek ve gelecek nesillere sürdürülebilir bir dünya bırakmak, hükümetler ve toplumlar için hayati bir öneme sahiptir. Bu nedenle, yeşil dönüşüm ve sürdürülebilirlik kavramları, birçok ülke ve işletme için politika ve ekonomi alanında merkezi bir konu haline gelmiştir. Bu süreç, ekonomik faaliyetleri yeniden yapılandırarak çevreye duyarlı uygulamaları teşvik etmeyi ve kaynakları verimli bir şekilde kullanmayı amaçlamaktadır. Yeşil vergi politikaları, bu amaçlar içerisinde önemli bir rol oynamaktadır. Makalede, dünya genelindeki yeşil vergi uygulamaları incelenmiş ve bu uygulamaların Türkiye'deki durumu analiz edilmiştir. Yeşil ver-

ABSTRACT

In today's world, global environmental issues have become a major priority worldwide. Tackling these issues and ensuring a sustainable future for future generations is of vital importance for governments and societies. Consequently, the concepts of green transformation and sustainability have become central topics in policy and economics for many countries and businesses. The process of green transformation aims to restructure economic activities to promote environmentally friendly practices and efficient resource utilization. Within this context, green tax policies play a significant role. The article examines green tax practices worldwide and analyzes their current status in Turkey. It presents data on green tax expenditures and types of green taxes, reflecting the current situation in Turkey. This data

* Doç. Dr., İstanbul Beykent Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, gunaydursun@beykent.edu.tr, 0000-0002-1079-2879.

** Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, Korkuteli Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programı, burcintutcu@akdeniz.edu.tr, 0000-0003-1427-0741.

Dursun, G. D., Tutcu, B. (Mart 2024). Türk Vergi Sisteminin Yeşil Dönüşümü, *Vergi Raporu*, 294, (7-18).

gi harcamaları ve yeşil vergi türleri, Türkiye'deki mevcut durumu yansıtan verilerle birlikte sunulmuştur. Bu veriler, Türkiye'nin çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmak için yeşil vergi politikalarını nasıl kullanabileceğini göstermektedir. Yeşil vergi politikalarının etkinliğini artırmak ve yeşil bilincin artmasını sağlamak için; etkili yasal düzenlemelerin yapılması, ekonomik teşviklerin kullanılması, bilinçlendirme kampanyalarının düzenlenmesi, işbirliği ve paydaş katılımının sağlanması, vergi gelirlerinin doğru harcanması bu araştırmanın sonuçlarındandır.

Anahtar Kelimeler: Vergi, Yeşil Vergi, Sürdürülebilirlik

JEL Sınıflandırma Kodları: H23, Q01, Q58

GİRİŞ

Günümüzde çevresel sorunlar, kaynakların tükenmesi ve iklim değişikliği gibi konular, dünya genelinde önemli bir endişe kaynağı haline gelmiştir. Bu sorunlarla mücadele etmek ve sürdürülebilir bir gelecek inşa etmek, hükümetlerin ve toplumların öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır. Bu nedenle, yeşil dönüşüm ve sürdürülebilirlik kavramları, birçok ülkenin ve işletmenin politika ve ekonomi alanında odak noktası haline gelmiştir. Bu odağı küresel boyutta 2015 yılında ele alan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, yoksulluğu ortadan kaldırmak, dünyayı korumak, eşitsizlik ve adaletsizlikle mücadele etmek

demonstrates how Turkey can utilize green tax policies to achieve its environmental sustainability goals. The article also provides recommendations for enhancing the effectiveness of green tax policies and raising environmental awareness. These recommendations include enacting effective legal regulations, utilizing economic incentives, organizing awareness campaigns, fostering collaboration and stakeholder participation, and ensuring proper allocation of tax revenues. In conclusion, addressing global environmental challenges and fostering sustainability have become critical imperatives. The green transformation and sustainability concepts are central to policy and economic discussions across the globe. Within this context, green tax policies play a crucial role in promoting sustainable practices and incentivizing environmentally conscious behaviors. The findings of this research emphasize the importance of effective regulations, economic incentives, awareness campaigns, collaboration, stakeholder engagement, and proper allocation of tax revenues to enhance the effectiveness of green tax policies and raise environmental consciousness.

Keywords: Tax, Green Tax, Sustainability

JEL Classification Code: H23, Q01, Q58

hedefiyle 2030 yılında tamamlanması planlanan bir yol haritası olarak Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını (SKA) kabul etmiştir.

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları farklı gelişmişlik seviyesindeki ülkeler için geçerli on yedi evrensel hedeften oluşan bir eylem planıdır. Bu hedeflerden; erişilebilir ve temiz enerji, iklim eylemi, sudaki yaşam, sağlıklı ve kaliteli yaşam, karasal yaşam, sorumlu üretim ve tüketim, sürdürülebilir şehirler ve topluluklar, temiz su ve sanitasyon amaçları başlıkları ile sekiz amaç doğrudan yeşil dönüşüm ile ilişkilidir.

Yeşil dönüşüm, çevresel sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla ekonomik faaliyetleri yeniden

yapılandırmayı ve çevre dostu uygulamaları teşvik etmeyi hedefleyen bir yaklaşımdır. Sürdürülebilirlik temelli bu yaklaşımı sağlamaya çalışan ülkelerin yeşil harcamalarının temel kaynağı ise vergiler, teşvikler ve idari para cezalarıdır. Yeşil vergiler, çevresel etkileri olan faaliyetlerden kaynaklanan maliyetleri içeren bir vergi türüdür. Bu vergiler, çevreye zarar veren faaliyetleri azaltmaya ve çevre dostu alternatifleri teşvik etmeye yönelik ekonomik teşvikler sağlamaktadır. Avrupa Çevre Politikaları Örgütü tarafından AB anlaşmasının 174. maddesi ile onaylanmış ve temeli “kirleten öder” prensibinden yola çıkan bu vergilerin matrahları, enerji, ulaşım ve kirlilik alt başlıklarında tahakkuk etmektedir. Ülkelerin gelişmişlik seviyesi, tüketici bilinci ve iş dünyası işbirlikleri ile uygulamaya koydukları yeşil vergi politika araçları farklılık gösterse de temel hedef sürdürülebilirlik amaçlarına ulaşmayı sağlarken dünyanın ortak endişesine çözüm yolları aramaktır.

Bu çözüm yollarından yola çıkarak hazırlanan bu makalede, yeşil vergi konusunda yapılan çalışmalar incelenmiş, dünya ülkelerinde enerji, ulaşım ve kirlilik vergilerine ilişkin politikalar karşılaştırılmıştır. Ülkemizde yeşil harcamalar ve yeşil vergiler analiz edilerek, diğer ülke uygulamalarından yola çıkılarak Türkiye için yeşil vergi konusunda politikalar geliştirilmesi ve ilgili paydaşlar için bir farkındalık yaratılması bu makale ile amaçlanmaktadır.

1- SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE YEŞİL VERGİ

Sürdürülebilir kalkınma kavramı literatüre ilk defa 1987 yılında Birleşmiş Milletlerin çevre ve kalkınma komisyonunun raporu olan “Brundtland Raporu” ile girmiştir. Rapor, sürdürülebilir kalkınmayı gelecekteki nesillerin ihtiyaçlarından kullanmadan bugünün ihtiyaçlarının karşılanabilme yeteneği olarak tanımlamıştır (WCED, 1987). OECD 2008 yılında yayınladığı sürdürülebilirlik raporunda sürdürülebilir kalkınma için dönüşüm

vurgusunda bulunmaktadır. Bireylerin, şirketlerin, ülkelerin ve dünyanın rollerinin ve görevlerinin dönüştüğünü açıklamaktadır. 2015 yılında dünyanın 193 ülkesinin katılımıyla 2000-2015 yıllarını kapsayan, Birleşmiş Milletler tarafından yürütülen “Binyıl Kalkınma Hedefleri” programı devamı niteliğinde olan “Gündem 2030: BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları çerçevesinde sürdürülebilir kalkınma hedefleri oluşturulmuştur. 17 başlık altında toplanan bu hedefler sürdürülebilir kalkınmanın üç unsuru temelinde oluşturulmuştur (UNDP, 2023). Bunlar sosyal, çevresel ve ekonomik kalkınma olarak bilinmektedir. Sosyal sürdürülebilirlik, sürekli bir kalkınma için sosyal adalet ve ekonomiye vurgu yapmaktadır. Tutarsız yaşam standartları ekonomiyi ve çevreyi olumsuz etkileyecektir. Çevresel sürdürülebilirlik, çevrenin korunması ve iklim değişikliğini ifade etmektedir. Ekonomik sürdürülebilirlik ise finansal istikrar anlamına gelmektedir (Özpınar, 2020:12).

2022 yılında hazırlanan sürdürülebilir kalkınma raporunda, sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşabilmek için finansman ihtiyacının acil bir gereklilik olduğu belirtilmektedir. Bu gereklilik temelde yeşil vergiler ile sağlanmaktadır. Yeşil vergileri, çevre ile ilgili matrahlar üzerinden alınan, karşılıksız ve zorunlu olarak yapılan ödemeler veya belirli hizmetlerin karşılığında alınan resim ve harçlar olarak tanımlanmaktadır (EUROSTAT, 2013:7). Avrupa Çevre Ajansı (European Environmental Agency), çevre üzerinde olumsuz etkilere sahip olan ve enerji, ulaşım, kirlilik ve doğal kaynaklar üzerinden alınan vergileri, yeşil vergiler olarak adlandırmaktadır. OECD'ye göre ise yeşil vergiler, çevre ile ilgili olan ve çevre üzerinde olumsuz etkiler yaratan fiziksel birimleri konu edinen vergiler olarak ifade edilmektedir (Akpınar ve Küçüköksel, 2022). Yeşil vergilerin temel amacı, üretilen ürün ve/veya hizmetin fiyatını arttırarak tüketicinin davranışını etkileyerek çevre harcamalarına finansman kaynağı sağlamaktır. Avrupa Birliği raporlarında

yeşil vergi matrahları temel olarak enerji, ulaşım ve kirlilik vergileri olarak üç başlıkta toplanmaktadır (Cural, 2016: 78). Ülkelerin toplam vergileri içerisinde yeşil vergi oranlarına bakıldığında temelde bu vergilerin çevre harcamalarına yeterli bir finansman kaynağı yaratamadığı da görül-

mektedir. Örneğin, OECD ülkelerinin vergi gelirleri içerisinde yeşil vergiler %5 oranında bir paya sahiptir (OECD, 2023). Bu oran, yeşil harcamaların yerine getirilmesinde ve sürdürülebilir kalkınma amaçlarını sağlamada çok da yeterli olarak kabul edilmemektedir. Bu nedenle ülkelerin ve

hükümetlerin etkin bir yeşil vergi sistemine ihtiyacı olduğu açık bir gerçekliktir. Bu gerçeklikten yola çıkarak uluslararası alanda birçok toplantı, anlaşma ve protokol gerçekleştirilmiştir.

Literatürde çevre politikalarına ait kabul edilen ilk uluslararası düzenleme Aralık 1997'de kabul edilen iklim değişikliği mücadelesi amacı ile hazırlanan Kyoto protokolüdür. Protokolü kabul eden ülkeler açısından sera gazı emisyonlarının azaltılması ve küresel ısınmanın etkilerini sınırlamak için uluslararası bir çerçeve oluşturmuştur (UNFCC). Diğer bir uluslararası düzenleme ise Aralık 2015'te düzenlenen ve 2016 yılında yürürlüğe giren Paris anlaşmasıdır. Söz konusu anlaşma, tüm ulusları iklim değişikliğiyle mücadele etmeye yöneltme amacı taşımaktadır (UN, 2015). Bu iki temel düzenleme sonrasında yeşil vergi konusunda literatürde yapılan çalışmalar Tablo 1'de aktarılmıştır.

Tablo 1: Yeşil Vergi Konusunda Literatür Taraması

Yıl	Yazar(lar)	Çalışmanın Amacı ve Kapsamı	Çalışmanın Sonucu
2020	Zhang ve Jin	Yeşil vergilerin Çin'de çevresel kirliliği azaltma ve ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini araştırmışlardır.	Yeşil vergi politikalarının yoğun uygulandığı bölgelerde çevresel kirliliğin belirgin bir düzeyde azaldığı, bunun da ekonomik büyümeyi arttıracığı sonucuna ulaşmışlardır.
2019	Kotchen ve Turk	Davranışsal ekonomi yaklaşımını kullanarak yeşil vergi politikalarının insanların çevresel davranışlarını nasıl etkileyebileceğini incelemişlerdir.	Yeşil vergi politikalarının insanların çevresel davranışlarını değiştirmede etkili olabileceği ve sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada önemli bir araç olduğu sonucuna ulaşmışlardır.
2019	Teusch ve Braathen	Fransız motorlu taşıtlar vergisini fayda-maliyet analizi yöntemi ile incelemişlerdir.	Motorlu taşıtlar vergisi politikalarının uygulamaya konulmasından sonraki zamanlarda karbon emisyonunu azalttığını ve araç üreticilerinin çevreye duyarlı üretim yaptıklarını belirtmişlerdir.
2019	Afsah ve Feizizadeh	Araştırmalarında, çevresel vergilerin sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmedeki rolünü incelemişlerdir.	Çevresel vergilerin uzun vadede ekonomik büyümeyi artırabileceğini araştırma sonucunda belirtmişlerdir.
2018	Hsu ve Chen	Yeşil vergi reformunun işgücü piyasası üzerindeki etkilerini analiz etmişlerdir.	Yeşil vergilerin uygulanmasının, çevresel maliyetleri artırabileceğini, enerji sektöründe iş kayıplarına neden olabileceği, ancak yine de yeni istihdam alanları yaratabileceğini ortaya koymuşlardır.
2013	Brink ve Mazza	Avrupanın çevre politikasının geleceğini planlamak konusunda bir araştırma yapmışlardır.	AB üye devletlerinde çevre vergilerinde ve zararlı teşviklerde reform yapılmasını önermişlerdir.

2006	Ballet, Bazin, Lioui ve Touahri	Yeşil vergilerin çevresel kalite üzerindeki etkilerini incelemişlerdir.	Yeşil vergilendirmenin gerçek bir fiyat sistemini yeniden oluşturacağı sonucuna ulaşmışlardır.
2005	Parry ve Small	İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki benzin vergilerini karşılaştırarak çevresel etkilerini ve etkinliğini analiz etmişlerdir.	İngiltere'de uygulanan benzin vergisi düzeyinin daha yüksek olmasının, çevresel etkileri azaltma ve trafik sıkışıklığını kontrol etme açısından daha etkili olabileceğini ifade etmişlerdir.
2002	Fullerton ve Metcalf	Yeşil vergilerin "çift temettü" kavramına olan etkilerini incelemişlerdir.	Çift temettünün, çevresel vergilerin hem çevresel sorunları azaltmak hem de ekonomik refahı artırmak için kullanılabileceği sonucuna varmışlardır.
2000	Norregaard ve Reppel-Hil	Ülkelerin çevre kirliliğini önlemek için çevre vergilerini mi emisyon ticaret sistemini mi tercih ettiklerini araştırmışlardır.	Vergilerin daha tanıdık bir politika aracı olmasından ötürü ülkelerin kirlilik kontrolü için çevre vergilerini tercih ettiklerini belirlemişlerdir.

Literatürde yapılan çalışmalar; yeşil vergi uygulamalarının çevre kirliliği üzerine etkisi, tüketici davranışını değiştirmedeki rolü, maliyet, iş gücü, ekonomik büyüme ve milli hasılaya etkisi gibi başlıklarda gerçekleştirilmiştir.

2- DÜNYADA YEŞİL VERGİ DÖNÜŞÜMÜ

Dünyada özellikle de uluslararası anlaşmalar kapsamında 1990'lı yılların sonlarına doğru ülke-

ler yeşil vergi uygulamalarına ağırlık vermişlerdir. Çeşitli ülkelerde uygulanan yeşil vergi politikaları Tablo 2'de gösterilmiştir. Yeşil vergi konusundaki uygulamalar her ne kadar enerji, ulaşım, doğal kaynak ve kirlilik olarak dört başlıkta toplanmış olsa da vergi uygulamalarında enerji ve doğal kaynak vergilerinin benzer olması nedeni ile ülkelerin yeşil vergi politikaları enerji, ulaşım ve kirlilik olarak üç kategoride sınıflandırılmıştır.

Tablo 2: Ülkelerin Yeşil Vergi Politikaları

Ülke	Enerji	Ulaşım	Kirlilik
Almanya	Dizel, benzin, kömür ve doğal gaz kullanımı karbon vergisi Konut elektrik tüketimi	Kademeli artan akaryakıt vergileri Havacılık vergisi Elektrikli otomobil emisyon vergisi	Biyoçeşitlilik vergisi Doğalgaz tüketim vergisi
Avusturya	Benzin, ağır yağlar, gazyağı, gazlı hidrokarbonlar (doğal gaz hariç),	Mazot ve LPG üzerinden alınan akaryakıt vergisi Hava Taşımacılığı Vergisi	
Belçika	Elektrik Tüketim Vergisi Doğalgaz Vergisi	Akaryakıt Vergisi	Katı Sıvı Atık Vergisi Gübre Vergisi Poşet Vergisi Atık Boşaltma ve Yakma Vergisi

Danimarka	Karbon Vergisi Elektrik Tüketim Vergisi	Motorlu Taşıtlar Vergisi Otomobil Akaryakıt Tüketim Vergisi	Hava Kirliliği Vergisi Azot Oksit Tüketim Vergisi
Finlandiya	Enerji Vergisi	Motorlu Taşıtlar Vergisi Hava Trafik Vergisi	İçecek Ambalaj Vergisi
Fransa	Karbon vergisi Enerji tüketim vergisi Su tüketim vergisi Doğalgaz tüketim vergisi	Akaryakıt vergisi Havayolu vergisi Ağır vasıta tescil vergisi	Çevre kirlileme vergisi Gürültü vergisi
Hollanda	Karbon vergisi	Havayolu vergisi Motorlu taşıtlar vergisi	Su kirliliği vergisi
İngiltere	Karbon vergisi	Motorlu taşıtlar vergisi Tıkanıklık harcı (belli bir bölgeyi kullanan araçlar için) Havayolu yolcu vergisi	Katı atık vergisi İklim değişikliği vergisi
İrlanda	Karbon Vergisi Elektrik Vergisi	Motorlu taşıtlar vergisi	Poşet Vergisi
İspanya	Elektrik Vergisi Gaz, petrol ve kondensat çıkarma değeri vergisi Nükleer Yakıt Vergisi Kömür Vergisi	Motorlu taşıtlar vergisi	Katı Atık Vergisi
İsveç	Enerji tüketim vergisi Karbon vergisi Azot oksit vergisi Dizel yakıt vergisi	Kordon vergisi (belli bir bölgeyi kullanan araçlar için) Havacılık vergisi	Kükürt vergisi Kurşun pil vergisi Nükleer santral elektrik üretim vergisi
İtalya	Emisyon Ticaret Sistemi	Taşıtlar Vergisi Havalimanı Vergisi	Atık Vergisi Ambalaj Vergisi Su Vergisi
Polonya	Kömür Vergisi Karbon Vergisi	Motorlu Taşıtlar Vergisi	Atık Su Vergisi Kükürt Vergisi Azot Vergisi
Portekiz	Karbon Vergisi	Motorlu Taşıtlar Vergisi	Atık Su Vergisi Poşet Vergisi
Amerika Birleşik Devletleri		Akaryakıt vergisi Motorlu taşıtlar vergisi	Ozon tabakasına zarar veren kimyasallar vergisi
Japonya	Karbon vergisi Elektrik enerjisi geliştirme teşvik vergisi	Havacılık yakıt vergisi Dizel yakıt vergisi Motorlu taşıtlar vergisi	Kükürt vergisi Kömür üretici vergisi
Kanada	Karbon Vergisi	Klima Vergisi Motorlu Taşıtlar Vergisi	
Norveç	Karbon Vergisi	Hava Yolu Vergisi Motorlu Taşıtlar Vergisi	

Kaynak: OECD, Policy Instruments for the Environment Database. <https://www.oecd.org/environment/indicators-modelling-outlooks/policy-instruments-for-environment-database/>

Tablo 2’de de görüldüğü gibi ülkelerin hemen hemen hepsinde motorlu taşıtlar vergisi uygulamaları mevcuttur. Ancak ülkeler arasında farklı, özellikli uygulamalar da bulunmaktadır. Örneğin Amerika, diğer ülkelere göre daha az yeşil vergi politikalarına sahiptir. İsveç ve İngiltere’de belli bir bölgeyi belli bir süre kullanan araçlar için uygulanan yeşil vergi uygulamaları bulunmaktadır. Belçika yeşil vergi kapsamında doğalgaz vergisi almaktadır. Kondensat, gizli ısının buhardan veya diğer herhangi bir gazdan uzaklaştırılmasından kaynaklanan yoğunlaşmış sudur. İspanya bu suyun çıkartılması için üreticiden ayrıca vergi almaktadır. Bu vergi kapsamında yoksullara yönelik ayrı tarifeler uygulamaktadır. Ülkelerin tamamında çevreyi kirletmeyi engelleyecek ya da azaltacak yeşil vergi politikaları görülmektedir. Karbon vergilerine hemen hemen tüm ülkelerde rastlansa da İtalya bu konuda farklı bir uygulamaya giderek Emisyon Ticaret Sistemi uygulamaktadır. Kanada’nın klima vergisi, İsveç pil vergisi, Fransa’nın gürültü vergisi göze çarpan yeşil vergiler arasında yer almaktadır.

3- TÜRK VERGİ SİSTEMİNİN YEŞİL DÖNÜŞÜMÜ

2021 tarihli ve 31621 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 7335 sayılı Paris Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanunla Türkiye, Paris Anlaşmasına taraf olmuştur. 4618 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararıyla Paris Anlaşmasının ve mekanizmalarının uygulanacağı beyan edilmiştir. Paris Anlaşmasının onaylanmasının

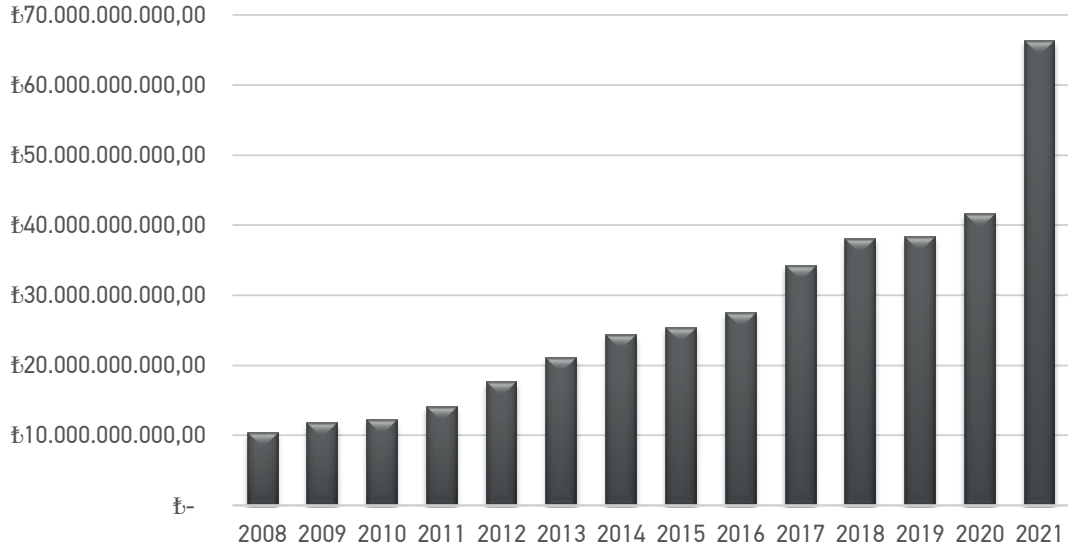
ardından 2053 yılı net sıfır emisyon hedefi Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2021) tarafından açıklanmıştır. Bu hedef çerçevesinde, İklim Değişikliği ve Uyum Koordinasyon Kurulu tarafından alınan karar doğrultusunda “İklim Şurası” (2022) yılında yapılmıştır. 2023-2025 dönemi kapsayan Orta Vadeli Programda yer alan “Yeşil Dönüşüm” başlığı altında belirtilen politikalarla bütün sektörlerde yeşil dönüşüme yönelik adımlar belirlenmiştir (Resmi Gazete, 2022).

Her ne kadar yasal düzenlemeler Paris anlaşması ile başlamış görünse de esasında Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 56.madde kapsamında çevrenin korunması konusunda düzenleme mevcuttur. “*Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir.*” ifadesi ile çevrenin korunması tüm toplumun görevi olarak ele alınmıştır.

Türkiye’de çevrenin korunmasına yönelik uygulanan tüm bu düzenlemeler ile vergi sisteminin de yeşil dönüşümünün başladığı gözlemlenmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından paylaşılan çevre istatistikleri hem çevre konusunda yapılan harcamalara hem de vergilere dönük olarak hazırlanmaktadır.

Şekil 1’de Türkiye’nin 2013-2021 yılları arasında çevre koruma konusunda yaptığı harcamaların tutarları yer almaktadır. Yıllar itibari ile değişim artış trendinde olsa da özellikle 2021 yılında bir önceki yıla göre % 59 artış oranı ile kendini göstermektedir.

Şekil 1: Türkiye'nin Çevre Koruma Harcamaları

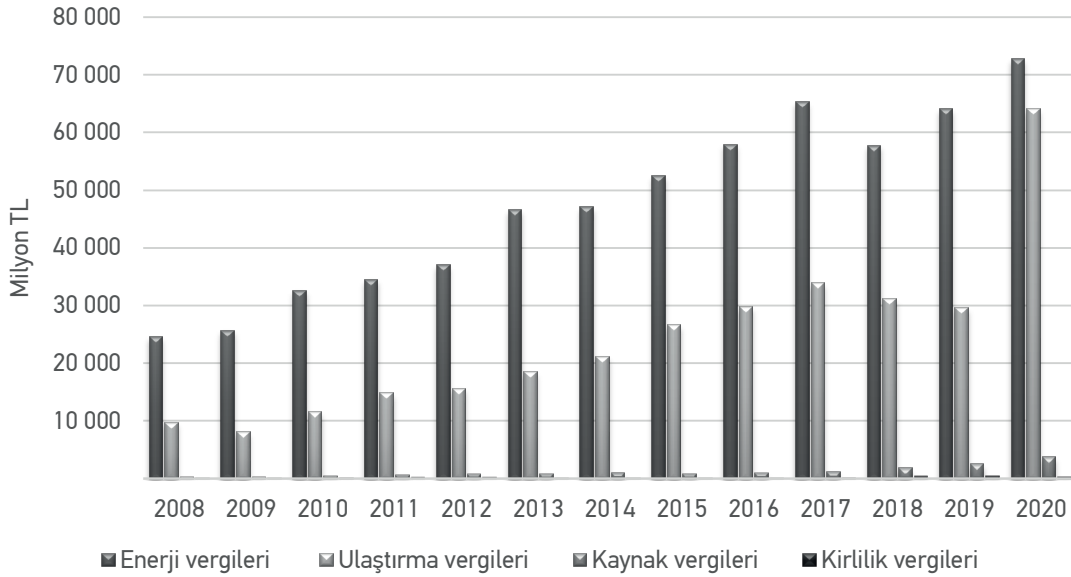


Kaynak: TÜİK, 2023.

Çevre koruma harcamaları dokuz alt başlık altında takip edilmektedir. Bunlar; dış ortam havasını ve iklimi koruma, atık su yönetimi, atık yönetimi, toprak, yeraltı ve yüzey sularının korunması ve kalitesinin iyileştirilmesi, gürültü ve vibrasyonun azaltılması, biyolojik çeşitliliğin ve peyzajın korunması, radyasyona karşı koruma, araştırma ve geliştirme ve diğer çevre koruma harcamalarıdır. Yıllar itibari ile yapılan harcamaların alt başlıkları incelendiğinde ortalama %51'i atık yönetimine, ortalama %35'i ise atık su yönetimine olmak üzere harcamaların %86'sı atık ko-

nusuna aittir. Gürültü ve vibrasyonun azaltılması ile radyasyona karşı koruma alt başlıklarında yapılan harcama tutarı toplam çevre harcamaları içerisinde neredeyse %0'a yakındır. Araştırma geliştirme konusunda yapılan çevre harcamaları 2016-2019 yılları arasında %1 düzeyindedir. Geriye kalan harcamalar ise ortalama %4 ile dış ortam havasını ve iklimi koruma, toprak, yeraltı ve yüzey sularının korunması ve kalitesinin iyileştirilmesi, biyolojik çeşitliliğin ve peyzajın korunması ve diğer harcamalara ilişkindir.

Şekil 2: Türkiye'nin Çevre Vergileri



Kaynak: TÜİK, 2023.

TÜİK parasal çevre hesapları, çevre vergileri raporuna göre Türkiye'de çevre vergilerinin ortalama %98'ini enerji ve ulaştırma vergileri oluşturmaktadır. Kaynak ve kirlilik vergileri oranı toplam çevre vergileri içerisinde ortalama %2 düzeyindedir. Son yıllarda kaynak vergilerinin toplam içindeki payı hesaplanabilir bir orana kavuşsa da kirlilik vergilerinin toplam çevre vergileri içerisindeki payı neredeyse %0 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum Tablo 2'de verilen dünya ülkelerindeki çevre vergileri başlıkları açısından kıyaslandığında Türkiye çevre vergileri açısından benzer olmadığını da göstermektedir. Ancak kendi içerisinde karşılaştırma yapıldığında ise TÜİK tarafından açıklanan çevre vergileri son verisi 2020 yılında 140.972.000.000 TL olarak gerçekleşmiş, aynı yıl için yapılan harcamalar ise en çok atık yönetimi ve atık su yönetimi konularında olmak üzere 41.674.874.066 TL olarak belirtilmiştir.

Türkiye'de yeşil vergi konusunda yapılan düzenlemeleri, hemen hemen her başlıkta düzenleme olduğu Tablo 3'te görülmektedir. Ancak doğal kaynak vergileri bu çalışmada enerji vergileri

içerisinde ele alındığından ülkemizdeki yeşil vergi uygulamaları da literatürde kabul gören üç başlıkta sunulmuştur.

Yeşil vergiler içerisinde büyük paya sahip olan enerji ve ulaşım vergileri, petrol ürünlerinden, motorlu taşıtlar vergisinden ve özel tüketim vergisi içerisinde yer alan akaryakıt tüketiminden elde edilmektedir. Kirlilik vergileri içerisinde yerel belediyelere ödenen çevre ve temizlik vergisi, kullanan öder anlayışı ile uygulamaya konan plastik poşet vergisi ve katı atık üretimine ait vergiler bulunmaktadır.

Türkiye'de yeşil vergi politikaları ağırlıklı olarak idari para cezaları ile sürdürülmektedir. 2006 yılında 5491 sayı ile Resmi Gazete'de yayınlanan Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 14.maddesinde vergi cezaları düzenlenmiştir. Bu cezalar; çevre kirliliği, karbon emisyon sınırı, atık yönetimi, gürültü kirliliği, doğal kaynakların korunması, fosil yakıtların neden olduğu kirlilik, biyolojik çeşitliliğe zarar veren faktörler gibi yeşil verginin tüm alt kategorilerinde yer almaktadır.

Tablo 3: Türkiye'nin Yeşil Vergi Politikaları

Enerji Vergileri	Özel tüketim vergisi
Ulaşım Vergileri	Motorlu taşıtlar vergisi
Kirlilik Vergileri	Geri kazanım katılım payı Çevre temizlik vergisi Katı atık bertaraf ücreti
Yeşil Vergi Cezaları	Atık tesisi kurmama ya da işletmeme cezası Atıkları toprağa bırakma cezası Biyolojik çeşitliliği tahrip etme cezası Cıva kaynaklı kirliliği önleme vergi cezası Çevre gürültü cezası Çevre yönetim birimi kurmama cezası Çevresel etki değerlendirmesi yapmadan başlanan inşaatlar için ceza Deniz, göl ve barajları kirlletme cezası Emisyon ölçümü yaptırmama cezası Hava kirliliği nedeni ile izinsiz kurulan işletme cezası Hava kirliliği yönünden özel önem taşıyan bölgelerde veya kirliliği arttıran ve önlem almayan işletmelere ceza Kamuya açık yerlerde çevre kirlletme cezası Müsilaj vergi cezası Tehlikeli atıkları ülkeye sokma cezası Tehlikeli kimyasalları mevzuata uygun üretmeme cezası Yasal düzenlemeye aykırı anız yakma cezası Yerüstü ve yeraltı sularına atık boşaltma cezası

Tablo 3'te de görüldüğü gibi aslında pek çok yeşil vergi düzenlemesi idari para cezaları ile çerçevelenmiştir. Söz konusu idari para cezalarının Çevre Kanunu kapsamında düzenlenmesi aslında çevre odaklı bir anlayışın göstergesidir. Ancak diğer ülkeler ile karşılaştırıldığında çoğunlukla önleyici değil düzeltici bir anlayışla yeşil vergi politikalarının uygulandığını ifade etmek mümkündür.

SONUÇ

Çevreye zarar veren faaliyetlerin, ürün ve/veya malların kullanılmasını engelleyen vergi uygulamaları ile çevreye faydalı uygulamaları teşvik eden vergi indirimleri politikalarından oluşan yeşil vergiler, hem finansal hem de insani yaşamı ön plana çıkaran uygulamalardır.

Bu uygulamaların günümüzde araştırmacı-

lar tarafından dikkatle incelenmesi, iklim krizi konusu ile uğraşan dünyanın yeşil bilincine katkı sağlamak ve çözümün ancak birlikte gerçekleştirebileceğine dikkat çekmektedir. Literatürde, ulaşım, kirlilik ve enerji konusunda farklı politika uygulamaları olan yeşil vergilerin, fiyat artışı, ceza ve teşviklerle ekonomik büyümeye, milli gelire, tüketici davranışına etkisi incelenmiştir. Ancak asıl sorunla başa çıkma yönteminin bütünlüklü bir bakış açısı olması gerektiği unutulmamalıdır. Yeşil vergi politikalarının etkin bir şekilde uygulanması için kamuoyu desteği, iş dünyası ile işbirliği ve uluslararası işbirliğinin büyük önem taşıdığı literatür taraması sonucu ortaya çıkan araştırmalardan görülmektedir.

Uygulamaya konan ceza, teşvik ve indirimlerin yanı sıra paydaşların katılımı, kamuoyu desteği, tüketici bilincinin oluşturulması, uygulanacak

yeşil vergi politikalarının sürdürülebilir kalkınma amaçlarına odaklanması ve yeşil vergi gelirlerinin yeşil harcamalara doğru aktarılması çevresel sorunlar, kaynakların tükenmesi ve iklim değişikliği konularında dünya genelinde oluşan endişeyi azaltabilecek ve yönetebilecek önerilerdir.

Ayrıca, Türkiye'deki yeşil vergi politikalarının ekonomik etkilerinin de değerlendirildiği bu makale, yeşil dönüşüm sürecinde Türk vergi sisteminin önemini vurgulayarak, Türkiye'nin sürdürülebilir bir ekonomi ve çevresel iyileşme için gerçekçi adımlar atması gerektiğini de ortaya koymaktadır. Bu nedenle, çalışmanın, politika yapıcılar, araştırmacılar ve ilgili paydaşlar için faydalı bir kaynak olması amaçlanmaktadır.

Çevre kanunu adı ile ülkemizde bir yasal düzenlemenin varlığı sürdürülebilir kalkınma amaçlarına verilen önem ve çevre odaklı bir vizyonun olduğunu göstergesidir. Ancak dünyadaki uygulamalara oranla ülkemizde, enerji, ulaşım ve kirlilik vergileri birkaç başlıkta düzenlenmiş olmakla birlikte yoğun olarak idari para cezaları ile "kirliten öder" prensibi uygulanmaktadır. İdari para cezaları yanında, teşvikler, indirimler ve diğer ekonomik araçların da uygulamaya konması özellikle kirlilik ve ulaşım konusunda dünya uygulamaları ile benchmarking yapılması ve ülkeye özgü politikalar geliştirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- AFSAH, S., and FEİZİADEH, B. (2019). "The Role Of Environmental Taxes In Promoting Sustainable Development: A Systematic Review". Journal of Cleaner Production. Volume 219.
- AKPINAR, T. ve KÜÇÜKGÖKSEL, N.Ç. (2022). "Çevre Vergilerinin Yeşil Sürdürülebilir Çevre İçin Etkin Kullanımı". TNKU FEAS International Symposium on Public Finance.
- AKYÜZ, A. A. (2019). "Yaşamsal Bilinmezlik: İklim Krizi ve Gıda". Toplum ve Hekim

Dergisi. Sayı 34.

- BALLEET, J., BAZIN, D., LIOUI, A., TOUAHRI, D. (2006). "Green Taxation and Individual Responsibility". CAE Working Papers, 49.
- BRINK, P. ve MAZZA, L. (2013). "Reforming Environmental Taxes And Harmful Subsidies: Challenges And Opportunities", Institute for European Environmental Policy. (https://ieep.eu/wp-content/uploads/2022/12/Background_paper_on_EFS_in_the_7th_EAP.pdf). Erişim Tarihi: 24 Mayıs 2023.
- CURAL, M. ve SAYGI, H. E. (2016). "Avrupa Birliği'nde Çevre Vergisi Uygulamaları Ve Çevre Vergilerinin Gelişimi". Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı 25.
- ÇEVRE, ŞEHİRCİLİK VE İKLİM BAKANLIĞI. (2021). "Türkiye'nin Uzun Dönemli İklim Politikası". (<https://iklim.gov.tr/turkiye-nin-2053-yili-net-sifir-emisyon-rotasi-hazirlaniyor-haber-22>). Erişim Tarihi: 10 Şubat 2023.
- ÇEVRE, ŞEHİRCİLİK VE İKLİM BAKANLIĞI İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE UYUM KOORDİNASYON KURULU. (2022). "İklim Şurası". (<https://iklimsurasi.gov.tr/public/images/sonucbildirgesi.pdf>). Erişim Tarihi: 10 Şubat 2023.
- EUROSTAT. (2013). "Environmental Taxes, A Statistical Guide, European Union". (<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5936129/KS-GQ-13-005-EN.PDF.pdf/706eda9f-93a8-44ab-900c-ba8c2557ddb0?t=1414782946000>). Erişim Tarihi: 12 Mart 2023.
- FULLERTON, D. and METCALF, G. E. (2002). "Environmental Taxes and The Double Dividend: A Reader's Guide". International Tax and Public Finance. Volume 9.
- HSU, S. L. And CHEN, C. H. (2018). "Green Tax Reform and Labor Market Outcomes". Energy Economics. Volume 74.

- NORREGAARD, J. and REPPELİN-HİLL, V. (2000). "Controlling Pollution Using Taxes and Tradable Permits", Economic Issues No 25. (<https://www.imf.org/external/pubs/ft/issues/issues25/index.htm>). Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2023.
- KOTCHEN, M. J. and TURK, Z. M. (2019). "Behavioral Economics and Environmental Policy". Journal of Economic Literature. Volume 5.
- OECD. Policy Instruments for the Environment Database. (<https://www.oecd.org/environment/indicators-modelling-outlooks/policy-instruments-for-environment-database/>). Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2023.
- ÖZPINAR, Ş. (Mart 2020). "Sürdürülebilir Vergi Politikası". Vergi Raporu Dergisi. Sayı 246.
- PARRY, I. W. and SMALL, K. A. (2005). "Does Britain Or The United States Have The Right Gasoline Tax?". American Economic Review. Volume 95.
- POURKARİMİ, E. HOJJAT, Y. (2019). "A Review of International Green Economy and Green Tax Policies". CİFILE Journal of International Law. Volume 1.
- TEUSCH, J. ve N. BRAATHEN. (2019). "Are Environmental Tax Policies Beneficial?: Learning From Programme Evaluation Studies". OECD Environment Working Papers, No. 150.
- RESMÎ GAZETE. (2006). 5491 sayılı ve 26.04.2006 tarihli (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/05/20060513-1.htm>). Erişim Tarihi: 5 Haziran 2023.
- RESMÎ GAZETE. (2021). 31621 sayılı ve 07.10.2021 tarihli (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/10/20211007M1-1.pdf>). Erişim Tarihi: 5 Haziran 2023.
- RESMÎ GAZETE. (2022). 31943 sayılı ve 04.09.2022 tarihli (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/09/20220904M1-1.pdf>). Erişim Tarihi: 5 Haziran 2023.
- SACHS, J., LAFORTUNE, G., KROLL, C., FULLER, G., WOELM, F. (2022). "Krizden Sürdürülebilir Kalkınmaya: 2030 ve Ötesine Bir Yol Haritası Olarak AKA'lar". Sürdürülebilir Kalkınma Raporu. (<http://unsdsn.boun.edu.tr/2022-surdurulebilir-kalkinma-raporu/>). Erişim Tarihi: 13 Mart 2023.
- TÜİK (2023). Parasal Çevresel Hesaplar. (<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Cevre-ve-Enerji-103>). Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2023.
- UNDP. (United Nations Development Programme) (https://www.undp.org/content/dam/undp/library/corporate/brochure/SD-Gs_Booklet_Web_En.pdf). Erişim Tarihi: 23 Mayıs 2023.
- United Nations Framework Convention on Climate Change. "Kyoto Protocol". (https://unfccc.int/kyoto_protocol). Erişim Tarihi: 15 Nisan 2023.
- United Nations. (2015). "Paris Agreement". (https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf). Erişim Tarihi: 28 Mart 2023.
- WCED (World Commission on Environment and Development-Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu). (1987). *Our Common Future*. New York: Oxford University Press.
- ZHANG, Z., ve JIN, Y. (2020). "Green Tax, Pollution Reduction And Economic Growth: Evidence From Chinese Provincial Panel Data". Journal of Cleaner Production. Volume 242.